

Kodeks cywilny. Tom I. Komentarz do art. 1–352

Wydanie 3.

Przejdź do produktu na ksiegarnia.beck.pl

Kodeks cywilny¹

z dnia 23 kwietnia 1964 r. (Dz.U. Nr 16, poz. 93)

Tekst jednolity z dnia 16 września 2020 r. (Dz.U. z 2020 r. poz. 1740)²

(zm.: Dz.U. 2019, poz. 1495, 2021, poz. 1509, 2320, Druk sejmowy 1344)

¹ **Odnosnik 1.** Niniejsza ustawa dokonuje w zakresie swojej regulacji transpozycji dyrektywy 2000/31/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 8 czerwca 2000 r. w sprawie niektórych aspektów prawnych usług społeczeństwa informacyjnego, w szczególności handlu elektronicznego w ramach rynku wewnętrznego (dyrektywa o handlu elektronicznym) (Dz.Urz. WE L 178 z 17.07.2000, str. 1; Dz.Urz. UE Polskie wydanie specjalne, rozdz. 13, t. 25, str. 399).

² Tekst jednolity ogłoszono dnia 8.10.2020 r.

Księga pierwsza. Część ogólna

Tytuł I. Przepisy wstępne

Literatura: *I. Adrych-Brzezińska*, Ciężar dowodu w prawie i procesie cywilnym, Warszawa 2015; *M. Balwicka-Szczyrba*, Kilka uwag polemicznych na temat problematyki intertemporalnej służebności przesyłu, KPP 2015, Nr 4; *J. Blicharz*, Udział polskich organizacji pozarządowych w wykonywaniu zadań administracji publicznej, Wrocław 2005; *L. Błaszczak*, Pojęcie i znaczenie ciężaru dowodu w procesie cywilnym, w: Ciężar dowodu i obowiązek dowodzenia w procesie karnym (red. *W. Jasiński, J. Skorupka*), Warszawa 2017; *J. Boć*, O konstytucyjnych uregulowaniach wyrównania strat legalnych, AUWr PPA 1997, Nr 38; *tenże*, Wyrównanie strat wynikłych z legalnych działań administracji publicznej, Wrocław 1971; *B. Brzeziński, M. Kalinowski*, Dopuszczalność stosowania skargi pauliańskiej do należności podatkowych, POP 2015, Nr 2; *F. Bydliński*, Kriterien und Sinn der Unterscheidung von Privatrecht und öffentlichem Recht, Archiv für die civilistische Praxis 1994, Nr 4; *J. Chmielnicka*, Skarga pauliańska jako forma ochrony należności podatkowych, w: Szanse i bariery rozwoju przedsiębiorczości w Polsce – w ujęciu prawa publicznego oraz prawa prywatnego (red. *L. Bielecki, J. Mojak, A. Żywicka*), Lublin 2017; *W. Chróścielewski*, Imperium a gestia w działaniach administracji publicznej, PiP 1995, Nr 6; *E. Chylińska, F. Kalinowski, E. Maciejak*, Skarga pauliańska a zobowiązania podatkowe, Analizy i Rekomendacje. Helsińska Fundacja Praw Człowieka 2016, Nr 3; *S. Cieślak*, Wpływ nowelizacji KPC na stopień sformalizowania postępowania cywilnego, MoP 2004, Nr 21; *W. Czachórski*, *Rei vindicatio* według obowiązującego prawa polskiego, NP 1960, Nr 3; *T. Czech*, Nowa regulacja hipoteki. Zagadnienia intertemporalne, PS 2010, Nr 11–12; *W. Dajczak*, Zasady współżycia społecznego czy dobra wiara, Rej. 2001, Nr 1; *T. Dembowska-Romanowska*, Komentarz do prawa budżetowego państwa i samorządu terytorialnego wraz z częścią ogólną prawa finansowego, Warszawa 1995; *H. Dolecki*, Ciężar dowodu w polskim procesie cywilnym, Warszawa 1998; *K. Doliwa*, Dobra wiara jako wyrażenie języka prawnego, MoP 2008, Nr 6; Droit comparé des Contrats Publics (red. *R. Noguellou, U. Stelkens*), Bruxelles 2010; *E. Drozd*, Darowizna na wypadek śmierci, Rej. 1992, Nr 1; *T. Dybowski*, Ochrona własności w polskim prawie cywilnym (*rei vindicatio – actione gatoria*), Warszawa 1969; *E. Forsthoff*, Lehrbuch des Verwaltungsrechts. Allgemeiner Teil, t. 1, München 1973; *J. Frąckowiak*, Instytucje prawa handlowego w kodeksie cywilnym, Rej. 2003, Nr 6; *J. Frąckowiak, R. Potrzeszcz*, Czy nadanie osobowości prawnej spółkom osobowym wymaga zasadniczej reformy prawa podatkowego?, PPH 2000, Nr 1; *J. Gajda*, Pojęcie dobrej wiary w przepisach kodeksu cywilnego, SP 1997, Nr 2; *M. Goettel, A. Goettel*, Prawo cywilne a prawo podatkowe, w: Instytucje prawa cywilnego w konstrukcji prawnej podatków (red. *M. Goettel, M. Lemonnier*), Warszawa 2011; *M. Grochowski, E. Łętowska*, Czemu może dziś służyć bezpodstawnie wzbogacenie?, w: Współczesne problemy prawa zobowiązań (red. *A. Olejniczak, J. Haberk, A. Pyrzyńska, D. Sokotowska*), Warszawa 2015; *F. Grzegorzczak*, Wpływ regulacji publicznoprawnych na swobodę kształtowania treści umów (statutów) spółek z udziałem Skarbu Państwa – w poszukiwaniu uzasadnienia, w: Ustawowe ograniczenia swobody umów. Zagadnienia wybrane (red. *B. Gnela*), Warszawa 2010; *M. Gutowski*, Nieważność czynności prawnej, Warszawa 2012; *tenże*, Procesowe konsekwencje nieważności czynności prawnej, PiP 2011, Nr 10; *J. Gwiazdomorski*, Głosa do wyr. SN z 2.6.1967 r., III PRN 38/67, NP 1968, Nr 2; *tenże*, Międzyczasowe prawo prywatne, NP 1965, Nr 6 i 7–8; *tenże*, Wspólność ustawowa a prawo międzyczasowe (uwagi do uchw. całej Izby Cywilnej SN z 27.6.1955 r.), NP 1959, Nr 4; *tenże*, Wspólność ustawowa a prawo międzyczasowe po raz drugi, NP 1960, Nr 3; *A.G. Harla*, Ciężar dowodu a podstawy rewizyjne w postępowaniu cywilnym, PiP 1990, Nr 8; *B. Hess*, Intertemporales Privatrecht, Tübingen 1998; *T. Hilarowicz*, Analogiczne stosowanie pewnych postanowień polskiego kodeksu zobowiązań w prawie administracyjnym, w: Księga Pamiątkowa ku czci F. Zolla, Kraków 1935; *J. Holliger*, Das Kriterium des Gegensatzes zwischen dem öffentlichen Recht und dem Privatrecht dargestellt im Prinzip und in einigen Anwendungen mit besonderer Berücksichtigung des schweizerischen Rechtes, Zürich 1904; *J. Jagielski, P. Golaszewski*, W sprawie władzności działań niewładczych administracji, w: Władztwo administracyjne. Administracja publiczna w sferze imperium i w sferze dominium (red. *J. Łukasiewicz*), Rzeszów 2012; *J. Jagielski, M. Wierzbowski, A. Wiktorowska*, Nietypowe podmioty administrujące – kilka refleksji na tle organizacyjnych form wykonywania zadań publicznych, w: Podmioty administracji publicznej i prawne formy ich działania.

Studia i materiały z konferencji naukowej poświęconej jubileuszowi 80-tych urodzin profesora Eugeniusza Ochendowskiego, Toruń, 15–16 listopada 2005, Toruń 2005; *H. Jakimko, W. Jakimko*, Rozkład ciężaru dowodowego i jego konsekwencje w polskim procesie cywilnym, AUWr 2001, Nr 46; *B. Janiszewska*, Cel ustawy jako źródło jej mocy wstecznej – uwagi na tle orzecznictwa, MoP 2019, Nr 23; *taż.*, O potrzebie zmiany klauzuli zasad współzycia społecznego (głos w dyskusji), PUG 2003, Nr 4; *taż.*, Refleksje o pojmowaniu dobrej wiary w sprawach o stwierdzenie zasiedlenia, MoP 2013, Nr 15; *J. Jankowski*, Nowelizacja Kodeksu postępowania cywilnego. Cz. I. Postępowanie rozpoznawcze, MoP 2004, Nr 19; *Z. Janowicz*, Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, Warszawa–Poznań 1992; *G. Jurgens, F. van Ommeren*, The Public-Private Divide in English and Dutch Law. A Multifunctional and Context-Dependant Divide, Cambridge Law Journal 2012, Nr 1; *T. Justyński*, Głosa do wyr. SN z 17.5.2002 r., I CKN 827/00, OSP 2002, Nr 157, poz. 659; *M. Kaliński*, Szkoda na mieniu i jej naprawienie, Warszawa 2011; *I.C. Kamiński*, Słuszność i prawo. Szkic prawnoporównawczy, Kraków 2003; *M. Kępiński*, Problemy ogólne nowej ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, RPEiS 1994, Nr 2; *A. Kidyba*, Niektóre skutki dla obrotu handlowego wprowadzenia trzeciej kategorii podmiotowej, PPH 2004, Nr 12; *W. Kisiel*, w: Ustawa o samorządzie gminnym (red. *P. Chmielnicki*), Warszawa 2010; *G. Kisker*, Die Rückwirkung von Gesetzen. Eine Untersuchung zum anglo-amerikanischen und deutschen Recht, Tübingen 1963; *M. Kłoda*, Głosa do post. SN z 4.10.2007 r., V CZ 82/07, MoP 2009, Nr 12; *tenże*, Prawo międzyczasowe prywatne. Podstawowe zasady, Warszawa 2007; *tenże*, Zagadnienia międzyczasowe nowego prawa prywatnego międzynarodowego, KPP 2011, Nr 2; *tenże*, Zagadnienia prawa międzyczasowego prywatnego. Uwagi na kanwie prac Krzysztofa Mularskiego, KPP 2016, Nr 3; *tenże*, Zastosowanie zasad prawa międzyczasowego prywatnego do skutków zmiany wykładni przyjętej w orzecznictwie, PiP 2014, Nr 2; *K. Knoppke*, Zmierzch zasady prawdy obiektywnej w procesie cywilnym, Pal. 2005, Nr 1–2; *T.M. Knypl*, Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz, Sopot 1995; *T. Knypl, K. Trzcziński*, Znaczenie zwyczajów i dobrych obyczajów w prawie cywilnym i handlowym, PPH 1997 Nr 8; *A. Koch*, Związek przyczynowy jako podstawa odpowiedzialności odszkodowawczej w prawie cywilnym, Warszawa 1975; *T. Koncewicz*, Zakaz nadużycia prawa w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich, Pal. 2006, Nr 5–6; *M. Kordela*, Zasady prawa. Studium teoretycznoprawne, Poznań 2012; *taż.*, Teoria Zygmunta Ziemińskiego, Filozofia Publiczna i Edukacja Demokratyczna 2015, t. 4, Nr 1; *J. Kosik*, Zdolność państwowych osób prawnych w zakresie prawa cywilnego, Warszawa 1963; *K. Kruczałak*, Prawo handlowe. Zarys wykładu, Warszawa 2008; *Z. Kubot*, w: Prawo pracy. Zarys wykładu (red. *Z. Kubot, T. Kuczyński, Z. Masternak, H. Szurgacz*), Warszawa 2010; *A. Laubadère, J.C. Venezia, Y. Gaudemet*, Traité de droit administratif, Paris 1994; *L. Leszczyński*, Funkcje klauzul odsyłających a model ich tworzenia w systemie prawa, PiP 2000, Nr 7; *E. Łętowska*, Bariery naszego myślenia o prawie, PiP 1996, Nr 4–5; *taż.*, O potrzebie zmiany poglądów na znaczenie art. 3 k.c., w: Studia z prawa gospodarczego i handlowego. Księga pamiątkowa ku czci profesora Stanisława Włodyki, Kraków 1996; *taż.*, Ochrona niektórych praw konsumentów, Warszawa 2001; *taż.*, Prawo w „płynnej nowoczesności”, PiP 2014, Nr 3; *taż.*, W związku z odpowiedzialnością za szkody wyrządzone funkcjonowaniem administracji, w: Zbiór Studiów z zakresu nauk administracyjnych (red. *Z. Rybicki, M. Gromadzka-Grzegorzewska, M. Wyrzykowski*), Warszawa 1978; *J. Łętowski*, Prawo administracyjne. Zagadnienia podstawowe, Warszawa 1990; *Z. Lyda*, Zasady współzycia społecznego a społeczno-gospodarcze przeznaczenie prawa, NP 1988, Nr 4; *P. Machnikowski*, Głosa do post. SN z 16.4.2002 r., V CK 41/02, OSP 2003, Nr 2, poz. 22; *tenże*, Swoboda umów według art. 353¹ KC. Konstrukcja prawna, Warszawa 2005; *G. Matusik*, Własność urządzeń przesyłowych a prawa do gruntu, Warszawa 2013; *A. Mączyński*, Uwagi o stanie nauki polskiego prawa cywilnego, PiP 2011, Nr 6; *J. Mikołajewicz*, Prawo intertemporalne. Zagadnienia teoretycznoprawne, Poznań 2000; *J. Mokry*, W kwestii przedmiotu samodzielnych żądań ustalających w sądowym postępowaniu cywilnym, w: Studia z procesu cywilnego (red. *K. Korzan*), Katowice 1986; *L. Morawski*, Ciężar dowodu – niektóre problemy dowodowe, SC 1982, t. XXXII; *tenże*, Główne problemy współczesnej filozofii prawa. Prawo w toku przemian, Warszawa 2003; *K. Mularski*, Faza rekonstrukcyjna derywacyjnej koncepcji wykładni – próba krytycznej analizy, SP 2017, Nr 3; *tenże*, Odpowiedź na uwagi polemiczne dotyczące problematyki intertemporalnej służebności przesyłu, KPP 2016, Nr 1; *tenże*, Orzecznictwo retroaktywne. Szkic problematyki (w świetle wybranych przykładów), Forum Prawnicze 2017, Nr 4; *tenże*, Prawo intertemporalne z perspektywy nauki prawa cywilnego, Warszawa 2015; *tenże*, Problematyka intertemporalna służebności przesyłu, KPP 2015, Nr 1; *tenże*, Problematyka intertemporalna zapisu windykacyjnego, Rej. 2015, Nr 4; *M. Niedośpiiał*, Głosa do wyr. SA w Rzeszowie z 18.6.1998 r., I ACa 178/88, OSA 2001, Nr 7–8; *A. Nita, W. Morawski*, Wykorzystywanie skargi pauliańskiej do zabezpieczenia wykonania zobowiązania podatkowego – zagadnienia dyskusyjne, PS 2016, Nr 6; *J. Nowacki*, Analogia legis, Warszawa 1966; *tenże*, O normatywnych (abstrakcyjno-generalnych) i sytuacjonistycznych rozumieniach zasad współzycia

społecznego, PNUŚ 1980, Nr 3; *tenże*, Pewność prawa a zasada *lex retro non agit*, w: *J. Nowacki*, Studia z teorii prawa, Kraków 2003; *tenże*, Prawo publiczne – prawo prywatne, Katowice 1992; *R. Nozick*, Anarchia, państwo, utopia, Warszawa 2010; *A. Panasiuk*, Umowa publicznoprawna (próba definicji), PiP 2008, Nr 2; *J. Parchomiuk*, Odpowiedzialność odszkodowawcza za legalne działania administracji publicznej, Warszawa 2007; *tenże*, Nadużycie prawa w prawie administracyjnym, Warszawa 2018; *M. Pazdan*, Dobra lub zła wiara osoby prawnej, w: Studia z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci Profesor Biruty Lewaszkiewicz-Petrykowskiej (red. *A. Szpunar*), Łódź 1997; *K. Piasecki*, Postępowanie sporne rozpoznawcze, Warszawa 2004; *tenże*, Wyroki sądów pierwszej instancji, sądów apelacyjnych oraz Sądu Najwyższego w sprawach cywilnych, handlowych i gospodarczych, Warszawa 2007; *B. Pieroth*, Rückwirkung und Übergangsrecht. Verfassungsrechtliche Maßstäbe für intertemporalne Gesetzgebung, Berlin 1981; *T. Pietrzykowski*, Podstawy prawa intertemporalnego. Zmiany przepisów a problemy stosowania prawa, Warszawa 2011; *tenże*, Wsteczne działanie prawa i jego zakaz, Kraków 2004; *tenże*, Zasada nieretroakcji w kodeksie cywilnym (art. 3 k.c.), SP 1999, Nr 3; *M.G. Plebanek*, Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym, Warszawa 2012; *B. Plessix*, L'utilisation du droit civil dans l'elaboration du droit administratif, Paris 2003; *O. Podaru*, The administrative disputes law, between complementarity and incompatibility, w: Contemporary Challenges in Administrative Law and Public Administration. Contributions to International Conference ~Contemporary Challenges in Administrative Law and Public Administration' (red. *R. Szczepaniak*, *C.S. Melo Figueiras*), Bucharest 2018; *M. Pyziak-Szafnicka*, Potrącenie w prawie cywilnym, Kraków 2002; *T. Rabska*, Kontrakt wojewódzki – forma działania administracji publicznej w strukturach zdecentralizowanych, w: Instytucje współczesnego prawa administracyjnego. Księga jubileuszowa prof. zw. dra hab. Józefa Filipka (red. *I. Skrzydło-Niżnik* i in.), Kraków 2001; *Z. Radwański*, Czy klauzula generalna społeczno-gospodarczego przeznaczenia prawa powinna określać treść prawa własności, w: *Ars et Usus*. Księga pamiątkowa ku czci sędziego Stanisława Rudnickiego, Warszawa 2005; *tenże*, Podmioty prawa cywilnego w świetle zmian kodeksu cywilnego przeprowadzonych ustawą z dnia 14 lutego 2003 r., PS 2003, Nr 7–8; *tenże*, Teoria umów, Warszawa 1977; *Z. Radwański*, *M. Zieliński*, Uwagi *de lege ferenda* o klauzulach generalnych w prawie prywatnym, PL 2001, Nr 2; *J. Rajski*, Aukcja i przetarg w ujęciu znowelizowanych przepisów kodeksu cywilnego, PPH 2003, Nr 5; *tenże*, Prawo w kontraktach w obrocie gospodarczym, Warszawa 2002; *A. Redelbach*, *S. Wronkowska*, *Z. Ziemiński*, Zarys teorii państwa i prawa, Warszawa 1992; *S. Rosmarin*, O roszczeniach odszkodowawczych z powodu bezprawia urzędnika administracyjnego, Lwów 1933; *M. Rudnicki*, *R. Szczepaniak*, Kilka uwag na temat rozgraniczenia prawa publicznego i prywatnego na przykładzie dozoru technicznego, w: Nowoczesna administracja publiczna. Zadania i działalność – uwarunkowania prawne (red. *M. Rudnicki*, *M. Jabłoński*, *K. Sobieraj*), Lublin 2013; *M. Saffjan*, Klauzule generalne w prawie cywilnym (przyczynek do dyskusji), PiP 1990, Nr 11; *tenże*, w: Konstytucja RP, t. I, Komentarz do art. 1–86 (red. *M. Saffjan*, *L. Bosek*), Warszawa 2016; *tenże*, Pojęcie i funkcje zasad prawa prywatnego, w: W kierunku europeizacji prawa prywatnego. Księga pamiątkowa dedykowana Prof. Jerzemu Rajskiemu (red. *A. Brzozowski*, *W. Kocot*, *K. Michałowska*), Warszawa 2007; *P. Sancewicz*, Teoria dwóch stopni w doktrynie niemieckiego prawa publicznego, SPP 2013, Nr 4; *M. Sawczuk*, O celach i funkcjach postępowania cywilnego procesowego i nieprocesowego (niespornego), w: *Symbolae Vitoldo Broniewicz dedicatae*. Księga pamiątkowa ku czci Witolda Broniewicza (red. *A. Marciniak*), Łódź 1998; *M. Skąpski*, w: Prawo pracy (red. *Z. Niedbala*), Warszawa 2010; *S. Słotwiński*, Rozstrzygnięcie wątpliwości intertemporalnych w prawie zobowiązań, SP 2014, Nr 2; *M. Sośniak*, Konflikty w czasie norm cywilnoprawnych, Kraków 1962; *P. Stec*, Umowy w administracji. Studium cywilnoprawne, Warszawa 2013; *R. Stefanicki*, Dobre obyczaje w prawie polskim, PPH 2002, Nr 5; *U. Stelkens*, The public – private law divide. Annual Report 2010, IusPublicum Network Review, November 2011; *A. Stelmachowski*, Zarys teorii prawa cywilnego, Warszawa 1998; *T. Suchar*, Kilka uwag o uwzględnieniu utraconych korzyści w odszkodowaniu za wyłączenie, ST 2013, Nr 1–2; *Ł. Supera*, Ochrona uzasadnionych oczekiwań a wsteczne działanie wykładni orzeczniczej w prawie cywilnym, Warszawa 2013; *R. Szczepaniak*, Glosa do wyr. SN z 11.5.2012 r., II CSK 545/11, OSP 2014, Nr 2, poz. 17; *tenże*, Glosa do wyr. SA w Gdańsku z 17.4.2014 r., V ACa 142/14, ST 2016, Nr 7–8; *tenże*, Glosa do wyr. NSA z 2.4.2015 r., II FSK 719/13, OSP 2016, Nr 9; *tenże*, Granice cywilnoprawnej metody regulacji. Glosa do wyr. TK z 27.5.2014 r., P 51/13, PiP 2015, Nr 12; *tenże*, Kilka refleksji na temat stanu cywilistycznej aparatury pojęciowej używanej w dyskursie o podmiotowości prawnej, RPEiS, 2020, Nr 3; *tenże*, Nadużycie prawa do posługiwania się formą osoby prawnej, Toruń 2009; *tenże*, Projekt ustawy „Przepisy ogólne prawa administracyjnego” widziany okiem cywilisty, Ius Novum 2015, Nr 3; *tenże*, Przyczyny odwoływania się do podziału na prawo publiczne i prywatne przez polskie organy stosujące prawo, Forum Prawnicze 2015, Nr 1; *tenże*, Rozróżnienie prawa prywatnego i publicznego na przykładzie umów obligacyjnych jako form działania administracji, w: Współczesne problemy prawa zobowiązań

(red. A. Olejniczak, J. Haberko, A. Pyrżyńska, D. Sokołowska), Warszawa 2015; *tenże*, Sens i nonsens podziału na prawo publiczne i prywatne (na kanwie uchwały SN), PiP 2013, Nr 5; *tenże*, Spółka komunalna a spółka z udziałem Skarbu Państwa, w: Spółki z udziałem Skarbu Państwa a Skarb Państwa (red. A. Kidyba), Warszawa 2015; *tenże*, Swoboda umów w sektorze publicznym, w: Prawo kontraktów (red. Z. Kuniewicz, D. Sokołowska), Warszawa 2017; *tenże*, Umowy w administracji (w związku z monografią Piotra Steca), KPP 2015, Nr 2; *tenże*, W zakłętym kręgu podziału na prawo publiczne i prywatne, czyli o możliwości dochodzenia odsetek od zasądzonych kosztów procesu, SPP 2015, Nr 3–4; *tenże*, Wybrane problemy związane z przeplataniem się cywilnoprawnej i administracyjnoprawnej metody regulacji na przykładzie przepisów ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, SPP 2014, Nr 3; *tenże*, Zagadnienie praw podmiotowych na styku prawa prywatnego i publicznego. Rozważania *de lege ferenda* na przykładzie opłat należnych komornikowi, RPEiS 2014, Nr 3; R. Szczepaniak, K. Kokocińska, M. Krzymuski, Konstytucyjne bariery stosowania prawa prywatnego w sektorze publicznym. Studium porównawcze ze szczególnym uwzględnieniem prawa polskiego i niemieckiego, Poznań 2020; S. Szer, Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 1967; M. Szewczyk, Podmiotowość prawna gminy, RPEiS 1993, Nr 3; A. Szpunar, Ustalanie odszkodowania według przepisów kodeksu cywilnego, NP 1965, Nr 4; J. Szwaja, w: Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz (red. J. Szwaja), Warszawa 1994; M. Szydło, Spółka akcyjna jako podmiot administracji publicznej, Rej. 2002, Nr 5; W. Taras, A. Wróbel, W sprawie jednolitej koncepcji umów publicznych, w: Prawo administracyjne w okresie transformacji ustrojowej (red. E. Knosala, A. Matan, G. Łaszczycza), Kraków 1999; A. Tomaszek, Dobre obyczaje w działalności gospodarczej, Pal. 1997, Nr 9–10; D. Tomaszewski, Czasowy zasięg orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego w świetle stosunków cywilnoprawnych, TPP 2000, Nr 1–2; J. Trzewik, O swobodzie kontraktowania w prawie ochrony środowiska, w: Prawo kontraktów (red. Z. Kuniewicz, D. Sokołowska), Warszawa 2017; P. Tuleja, Konstytucyjne podstawy prawa intertemporalnego w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, KPP 1997, Nr 1; V. Vedinas, Quo vadis administrative law, TJ 2018, No. 8; M. Waligórski, Proces cywilny. Funkcja i struktura procesu, Warszawa 1947; H. de Wall, Die Anwendbarkeit privat rechtlicher Vorschriften im Verwaltungsrecht, Tübingen 1999; S. Walkila, Horizontal Effect of Fundamental Rights in EU Law, Groningen 2016; K. Weitz, System koncentracji materiału procesowego według projektu zmian Kodeksu postępowania cywilnego, w: Reforma postępowania cywilnego w świetle projektów Komisji Kodyfikacyjnej (red. K. Markiewicz), Warszawa 2011; K. Wielichowska-Opalska, Stosowanie przepisów kodeksu cywilnego o odpowiedzialności za szkodę w razie niezgodnego z prawem rozwiązania stosunku pracy przez pracodawcę, MoPr 2010, Nr 7; J. Wiewiórowski, Zakaz retroakcji określony w art. 3 K.C. w świetle europejskiej tradycji prawnej, GSP 2018, t. XXXIX; S. Wojtczak, Kilka uwag o aksjologicznym aspekcie zasady *lex retro non agit*, w: Zmiany społeczne a zmiany w prawie. Aksjologia, Konstytucja, integracja europejska (red. L. Leszczyński), Lublin 1999; A. Wolter, Prawo cywilne. Zarys części ogólnej, Warszawa 1963; *tenże*, Przepisy intertemporalne w zakresie przedawnienia i zasiedzenia, PiP 1963, Nr 11; S. Wronkowska, Analiza pojęcia prawa podmiotowego, Poznań 1973; *taż*, Zmiany w systemie prawnym (Z zagadnień techniki i polityki legislacyjnej), PiP 1991, Nr 8; S. Wronkowska, M. Zieliński, Komentarz do zasad techniki prawodawczej, Warszawa 2004; S. Wronkowska, Z. Ziemiński, Zarys teorii prawa, Poznań 1997; W. Wróbel, O definiowaniu retroaktywności w orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego, w: Konstytucja i gwarancje jej przestrzegania. Księga pamiątkowa ku czci prof. Janiny Zakrzewskiej (red. J. Trzcziński, A. Jankiewicz), Warszawa 1996; J. Wróblewski, Domniemania prawne – problematyka teoretyczna, SPE 1973, t. X; M. Zieliński, Wykładnia prawa. Zasady, reguły, wskazówki, Warszawa 2010; Z. Ziemiński, Etyczne problemy prawoznawstwa, Wrocław 1972; *tenże*, Logika praktyczna, Warszawa 1990; *tenże*, Normy moralne a normy prawne – zarys problematyki, Poznań 1963; *tenże*, Problemy podstawowe prawoznawstwa, Warszawa 1980; K. Ziemiński, Indywidualny akt administracyjny jako forma prawna działania administracji, Poznań 2005; M. Zimmermann, Z rozważań nad postępowaniem jurysdykcyjnym i pojęciem strony w kodeksie postępowania administracyjnego, w: Księga pamiątkowa ku czci K. Stefki (red. J. Jodłowski), Warszawa–Wrocław 1967; W. Zylber, Wynagrodzenie szkód spowodowanych przez działalność władz publicznych według prawa polskiego, Warszawa 1934; C. Żulawska, Klauzule generalne kodeksu cywilnego a rola arbitrażu gospodarczego, PiP 1969, Nr 8–9.

Art. 1. [Zakres regulacji]

Kodeks niniejszy reguluje stosunki cywilnoprawne między osobami fizycznymi i osobami prawnymi.

		Spis treści	
	Nb		Nb
I. Uwagi wprowadzające	1–3	1. Akt administracyjny	22
1. Uwagi ogólne	1	VII. Kolidyjnoprawne znaczenie podziału na prawo publiczne i prywatne	23–27
2. Prawo publiczne – prawo prywatne; zasada jedności prawa cywilnego	2	A. Uwagi wstępne	23
3. Podział na prawo prywatne i publiczne	3	1. Rozróżnienie	23
II. Stosunek cywilnoprawny	4–9	B. Przyczyny kwalifikowania stosunków prawnych jako cywilnoprawne bądź publicznoprawne	24
A. Strony stosunku cywilnoprawnego	4	1. Motywy	24
1. Podział	4	C. Umowa jako zwrot odsyłający do przepisów prawa cywilnego	25
B. Istota stosunku cywilnoprawnego	5	1. Umowa	25
1. Autonomiczność stron	5	D. Kwalifikowanie stosunku jako cywilnoprawnego celem uniknięcia luk w prawie	26
C. Współczesne problemy związane z kwalifikacją prawną stosunków społecznych	6–7	1. Akty legalne	26
1. Brak wystarczającej precyzji definicji stosunku cywilnoprawnego	6	E. Kwalifikacja prawna stosunku a prawo do sądu	27
2. Zamazywanie granic władczości i niewładczości	7	1. Prawo do sądu	27
D. Treść stosunku cywilnoprawnego	8–9	VIII. Uniwersalność regulacji Kodeksu cywilnego	28–39
1. Cechy konstytutywne stosunku cywilnoprawnego	8	1. Prawo powszechne	28
2. Tradycyjna cywilistyczna aparatura pojęciowa	9	2. Sposoby stosowania przepisów KC w sektorze publicznym	29
III. Problem dezintegracji wewnętrznej nauk prawnych	10	3. Kwestia szczególnej pozycji KC w systemie prawnym	30
1. Dezintegracja wewnętrzna nauk prawnych	10	4. Przepisy KC jako zasady prawa – uwagi ogólne	31
IV. Okoliczności przemawiające za stosowaniem KC	11–14	5. Przepisy KC o bezpodstawnym wzbogaceniu jako zasady prawa	32
1. Stosunki zachodzące wyłącznie między podmiotami prywatnymi	11	6. Zasada zakazująca nadużywania praw podmiotowych jako naczelną zasadą systemu prawnego	33
2. Podmioty prywatne	12	7. Inne przykłady naczelnych zasad wywodzonych z KC	34
3. Charakter	13	8. Prawo cywilne jako prawo techniczne	35
4. Zastosowanie KC	14	9. Wyraźne odwołanie w prawie publicznym do przepisów KC	36
V. Prawo cywilne jako tzw. prawo powszechne	15–21	10. Eklektyczna natura niektórych instytucji prawnych	37
1. Granice prawa cywilnego	15	11. Terminologia zaczerpnięta z Kodeksu cywilnego	38
2. Siła podziału na prawo publiczne i prywatne w warunkach polskich	16	12. Kwestia potrącenia	39
3. Znaczenie doświadczeń historycznych	17	IX. Sędziowskie stosowanie prawa cywilnego w sektorze publicznym	40–44
4. Sprawa administracyjna	18	1. Uwagi ogólne	40
5. Charakter odpowiedzialności odszkodowawczej władz publicznych	19	2. Szczególna natura tzw. podmiotów publicznych	41
6. Specyfika zakresu stosowania polskiego KC (siła zasady jedności prawa cywilnego)	20		
7. Metoda regulacji	21		
VI. Akt administracyjny jako źródło stosunku cywilnoprawnego	22		

3. Konieczność uwzględniania specyfiki podmiotów publicznych przy stosowaniu przepisów prawa cywilnego . . .	42	XII. Miejsce KC w ramach prawa prywatnego	48
4. Cywilnoprawna metoda regulacji a specyfika zachodzących stosunków społecznych	43	1. Klasyfikacje	48
5. Rola sędziów orzekających w sprawach cywilnych, w których występują podmioty prawa publicznego	44	XIII. Kodeks cywilny a Konstytucja . . .	49–53
X. Natura podziału na prawo publiczne i prywatne	45–46	1. Wzajemna zależność Konstytucji i KC	49
1. Sens podziału	45	2. Wykładnia prokonstytucyjna	50
2. Podejście niedychotomiczne	46	3. Horyzontalne stosowanie praw podstawowych	51
XI. Kodeks cywilny a prawo pracy	47	4. Konstytucyjne modyfikacje cywilnoprawnych instytucji	52
1. Odrębność	47	5. Efekt derogacyjny Konstytucji	53
		XIV. Sposoby stosowania przepisów KC – podsumowanie	54
		1. Sposoby stosowania przepisów KC . .	54

I. Uwagi wprowadzające

1 1. **Uwagi ogólne.** W świetle ukształtowanych zasad techniki prawodawczej na początku tego aktu powinny być zamieszczone przepisy ogólne, pośród których istotne znaczenie mają przepisy precyzujące **zakres spraw normowanych** (zob. *S. Wronkowska, M. Zieliński*, Komentarz do zasad, s. 64–69). Mając na uwadze rzeczywisty dziś zakres zastosowania KC, redakcję przepisu art. 1 KC należy ocenić jako nie w pełni precyzyjną.

2 2. **Prawo publiczne – prawo prywatne; zasada jedności prawa cywilnego.** Przepis **art. 1 KC** jest lakoniczny. Kodeks cywilny należy do najobszerniejszych i najdonioślejszych aktów prawnych w całym polskim systemie prawnym. Pytanie o zakres jego zastosowania jest zarazem pytaniem o linię demarkacyjną pomiędzy tzw. prawem prywatnym i klasyczną cywilistyką, jak i pytaniem o linię rozgraniczającą prawo prywatne i publiczne. Dlatego też dla tematyki określenia zakresu zastosowania KC pierwszorzędne znaczenie ma podział na prawo publiczne i prywatne, a także zasada jedności prawa cywilnego.

Potrzeba maksymalnie precyzyjnego ustalenia zakresu zastosowania KC ma wymiar praktyczny. W procesie stosowania prawa zależy od tego sposób rozstrzygnięcia konkretnej sprawy, w tym także kognicja sądów lub właściwość innych organów władzy publicznej.

Precyzyjne ustalenie zakresu zastosowania KC, a więc oparte na w pełni miarodajnych kryteriach, jest trudne. Warto zwrócić uwagę, że także inne kodeksy europejskie, jak np. szwajcarski z 1907 r., w tym także te, które w przeszłości obowiązywały na ziemiach polskich, jak austriacki (ABGB z 1811 r.), francuski z 1804 r. i niemiecki (BGB z 1896 r.), albo kwestię zakresu zastosowania w ogóle przemilczają, albo określają ten zakres w sposób równie ogólnikowy jak polski KC.

3 3. **Podział na prawo prywatne i publiczne** jest żywy w zdecydowanej większości współczesnych państw kultury euroatlantyckiej i można dostrzec przejawy jego dalszej ekspansji (zob. na ten temat *R. Szczepaniak*, Przyczyny odwoływania się do podziału, s. 13). Jednak w praktyce nie udało się dotąd ustalić w pełni obiektywnych i miarodajnych kryteriów jego przeprowadzenia. W nauce doliczono się co najmniej kilkunastu teorii próbujących wskazać kryteria rozróżniania tych dwóch działów prawa, ale żadne z nich nie zyskało powszechnego uznania (*J. Holliger* już na początku XX w. doliczył się przynajmniej 17 takich teorii; zob. *J. Holliger*, Das Kriterium, s. 11). Wiele

pojawiających się w praktyce kwestii dotyczących określenia zakresu zastosowania KC ma bezpośredni związek z faktem, iż jak dotąd nie udało się tego podziału w sposób precyzyjny przeprowadzić. Dlatego też nie może dziwić, że przeważająca część niniejszego komentarza będzie bezpośrednio lub pośrednio poświęcona temu fundamentalnemu podziałowi.

II. Stosunek cywilnoprawny

A. Strony stosunku cywilnoprawnego

1. **Podział.** Treść art. 1 KC błędnie sugeruje, że KC znajduje zastosowanie 4 do stosunków cywilnoprawnych wyłącznie między osobami fizycznymi i osobami prawnymi. Dychotomiczny podział na osoby fizyczne i prawne uległ swoistej modyfikacji na skutek wprowadzenia do KC jeszcze jednej kategorii podmiotów nazywanych w doktrynie i judykaturze ułomnymi osobami prawnymi (art. 33¹ KC). Co prawda, ze względu na art. 33¹ § 1 KC pod pojęciem osób prawnych należy rozumieć również jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, bardziej właściwe byłoby jednak, gdyby ustawodawca wyraźnie te jednostki wymienił w treści art. 1 KC (zob. art. 33¹ KC, Nb 4; zob. R. Szczepaniak, Kilka refleksji, s. 112).

B. Istota stosunku cywilnoprawnego

1. **Autonomiczność stron.** Prawo nie definiuje pojęcia stosunku cywilnoprawnego. 5 Także doktryna i orzecznictwo nie wypracowały w pełni jednoznacznych kryteriów jego wyodrębnienia z grupy wszystkich innych stosunków prawnych.

W nauce powszechnie stosunek cywilnoprawny definiuje się jako **stosunek społeczny zachodzący między autonomicznymi podmiotami, w którym nie występuje bezpośredni przymus ze strony organów państwa** (zob. *Stelmachowski*, Wstęp, 1984, s. 38). Zdaniem tego autora nie tyle równorzędność stron, lecz ich autonomiczność jest konstytutywną cechą stosunku cywilnoprawnego (podobnie uważają Z. Radwański i A. Olejniczak – zob. *Radwański, Olejniczak*, Prawo cywilne, 2015, s. 2). A. *Stelmachowski* definiuje autonomiczność jako „konstrukcję prawną polegającą na braku władczego podporządkowania podmiotów wchodzących ze sobą w określony stosunek prawny”. Przy czym owa władczość tradycyjnie nie jest rozumiana jako zależność faktyczna, zwłaszcza ekonomiczna, lecz „w sensie *imperium* państwowego, czy to wprost, czy też delegowanego” (*Stelmachowski*, Wstęp, 1984, s. 39; zob. także *Radwański, Olejniczak*, Prawo cywilne, 2015, s. 2). Innymi słowy, chodzi tutaj o tzw. **równość formalną** między stronami stosunku prawnego. Dodaje się też zazwyczaj, że są to stosunki o charakterze majątkowym (odnoszące się bezpośrednio do interesu ekonomicznego), jak i niemajątkowym, choć te majątkowe wyraźnie przeważają (zob. *M. Goettel, A. Goettel*, Prawo cywilne a prawo podatkowe, s. 18–19; *S. Grzybowski*, w: System PrCyw, t. I, 1985, s. 179–181; *Z. Banaszczyk*, w: System PrPryw, t. 1, 2012, s. 936–1018; zob. Nb 15).

C. Współczesne problemy związane z kwalifikacją prawną stosunków społecznych

1. **Brak wystarczającej precyzji definicji stosunku cywilnoprawnego.** Praktyka 6 dowodzi jednak, że definicja stosunku cywilnoprawnego tylko pozornie jest wystarczająco precyzyjna. W rzeczywistości nie eliminuje ona wszelkich wątpliwości co do

stosowalności KC w konkretnych przypadkach. We współczesnym świecie mają miejsce zjawiska w coraz większym zakresie wymykające się z klasycznego podziału na instytucje publiczno- i prywatnoprawne, zwłaszcza w postępującym procesie prywatyzacji zadań publicznych, decentralizacji administracji publicznej, nieustannego rozszerzania się sektora publicznego i zwiększania się jego wpływu na funkcjonowanie jednostek. Mają one związek m.in. z rozwojem idei administracji świadczącej. W wyniku tego pojawiają się instytucje, czy też **konstrukcje hybrydowe**, wykazujące cechy zarówno publiczno-, jak i cywilnoprawne. Na przykład w nauce prawa administracyjnego ostatnimi laty pojawiło się pojęcie nietypowych podmiotów administrujących. Chodzi tutaj głównie o państwowe jednostki organizacyjne wykorzystujące w swej działalności zarówno klasyczne formy administracyjnoprawne działania, jak i formy typowe dla prawa cywilnego (zob. *J. Jagielski, M. Wierzbowski, A. Wiktorowska*, Nietypowe podmioty administrujące, s. 203–222; na temat hybrydowego statusu komornika zob. *R. Szczepaniak*, Zagadnienie praw podmiotowych, s. 73 i n.). Warto też wskazać na występujące mieszane konstrukcje prawne, w których proces decyzyjny jest **dwuetapowy**. Najpierw podejmowana jest decyzja administracyjna, np. o przyznaniu pomocy, a następnie zawierana jest na jej podstawie umowa o charakterze wykonawczym. Jak zauważa *P. Stec*, również w Polsce niejednokrotnie zawarcie umowy w administracji publicznej poprzedzone jest wydaniem decyzji (por. *P. Stec*, Umowy w administracji, s. 41). Nauka i orzecznictwo niemieckie doszły w trakcie kilkudziesięciu lat analiz do interesujących wniosków odnoszących się do natury samej umowy, jak i całej mieszanej konstrukcji prawnej. Mówi się w Niemczech o „teorii dwóch stopni w doktrynie prawa publicznego” (zob. *P. Saniewicz*, Teoria dwóch stopni, s. 127 i n.).

- 7 2. **Zamazywanie granic władczości i niewładczości** to kolejny problem na styku prawa publicznego i prywatnego (na temat dylematów związanych z rozumieniem władztwa we współczesnej nauce prawa zob. *W. Chróścielewski*, Imperium a gestia, s. 50 i podana tam literatura; *J. Łętowski*, Prawo administracyjne, s. 50 i n., s. 209; *J. Jagielski, P. Gołaszewski*, W sprawie władczości działań niewładczych, s. 170).

Współcześnie występuje zakrojone na szeroką skalę zjawisko **wymienności w działaniach administracji publicznej** takich form, jak decyzja administracyjna i umowa. Ta ostatnia jest klasycznym instrumentem prawa cywilnego. Wymiennosc form natomiast sprawia, że w skrajnych przypadkach realna natura umowy jako formy działania administracji może wręcz upodabniać się do jednostronnego aktu administracyjnego, na co zwraca się uwagę w orzecznictwie i doktrynie innych państw (także w polskiej literaturze w przeszłości dostrzegano możliwość zawierania przez administrację umowy jako szczególnego rodzaju aktu administracyjnego; przykłady podaje *K. Ziemiński*, Indywidualny akt administracyjny, s. 21 i podana tam literatura). Jest to zjawisko wieloaspektowe, prowadzące do pomieszania cywilnoprawnej i administracyjnoprawnej metody regulacji stosunków społecznych, a jednocześnie ukrywające władczy charakter działań. Jak zauważa bowiem *E. Łętowska*, niekiedy „państwo ubiera swoje decyzje w szaty umowy”, ukrywając, że pozbywa się w ten sposób zobowiązań i gwarancji wobec obywatela związanych z posiadaniem i wykonywaniem władzy publicznej (zob. *E. Łętowska*, Prawo w „płynnej nowoczesności”, s. 23). To sprawia, że pojęcie władztwa ewoluuje we współczesnej nauce prawa, pojawiają się swoiste hybrydy prawne i zjawisko coraz intensywniejszego przeplatania cywilnoprawnych i administracyjnoprawnych metod regulacji.

D. Treść stosunku cywilnoprawnego

1. **Cechy konstytutywne stosunku cywilnoprawnego.** Definicja stosunku cywilnoprawnego pomija pewne specyficzne cechy **treści stosunku prawnego**. Do cech konstytutywnych stosunku cywilnoprawnego, przynajmniej w klasycznym tego słowa znaczeniu, należy również charakterystyczna jego treść, na którą składają się m.in. prawa podmiotowe stron tego stosunku. Prawo podmiotowe, jako podstawowy element aparatury pojęciowej cywilistyki, służy do skrótego opisu sytuacji prawnej określonego podmiotu względem innego czy innych podmiotów prawa (*S. Wrótkowska*, Analiza pojęcia prawa, s. 16; *Radwański, Olejniczak*, Prawo cywilne, 2015, s. 85–86). Z kolei owa sytuacja prawna określana jest też jako sfera możliwości postępowania lub moc prawna przysługująca danej jednostce (*Radwański, Olejniczak*, Prawo cywilne, 2015, s. 84). W sytuacjach prawnych można doszukać się indywidualnych (prywatnych) interesów jednostkowych, zazwyczaj majątkowej natury. W cywilistyce da się zauważyć naturalna skłonność, by przyjmować ujęcie mikrozwisk społecznych, czyli z perspektywy prywatnych jednostkowych interesów, w przeciwieństwie do szeroko pojętego prawa publicznego. Przejawów takiego podejścia można dopatrzeć się już w słynnej definicji *Ulpiana*, zgodnie z którą prawo prywatne (cywilne) nakierowane jest na ochronę interesu jednostkowego, w przeciwieństwie do prawa publicznego (zob. na ten temat *Stelmachowski*, Wstęp, 1984, s. 206; zob. także *M. Goettel, A. Goettel*, Prawo cywilne a prawo podatkowe, s. 14). Jak pisze *A. Stelmachowski*, prawo cywilne „prześiąknięte jest duchem indywidualizmu” (*Stelmachowski*, Wstęp, 1984, s. 208). Takie nastawienie dość dobrze oddaje inna słynna maksyma *A. Stelmachowskiego*, iż „kodeks cywilny jest kodeksem życia codziennego” (na temat tej wypowiedzi zob. *A. Mączyński*, Uwagi o stanie nauki, s. 15).

2. **Tradycyjna cywilistyczna aparatura pojęciowa** dostosowana jest do przedstawionego powyżej ujęcia stosunku cywilnoprawnego. Świadczą o tym klasyczne definicje interesu, prawa podmiotowego, czy jego składowych, np. uprawnień, roszczeń. Natomiast w przypadkach, gdy przynajmniej jedną ze stron stosunku jest państwo lub inny podmiot publiczny stanowiący jego emanację, tak rozumiana treść stosunków cywilnoprawnych niejednokrotnie nie występuje. Ponadto motywacje dokonywanych wówczas czynności prawnych wielokrotnie nie mieszczą się w tradycyjnym katalogu kauz typowych dla klasycznego obrotu cywilnoprawnego. Sąd Najwyższy w uzasadnieniu uchw. z 4.2.1993 r. (III AZP 35/92, Legalis; ST 1994, Nr 4) orzekł: „gmina jako wspólnota samorządowa mieszkańców gminy, utworzona z mocy prawa, nie ma żadnych «prywatnych» interesów, nawet jeśli działa w formach przewidzianych dla podmiotów prawa cywilnego” (zob. też głosę apr. *Z. Czarnika* do tej uchwały, tamże, s. 69–70). Twierdzenie to można rozszerzyć na państwo i inne podmioty publiczne (zgodnie z tzw. pozytywizmem prawniczym, zarówno jednostki samorządu terytorialnego, jak i inne niż państwo osoby prawne, czerpią swoje władztwo publicznoprawne oraz podmiotowość w zakresie prawa prywatnego i publicznego z ustaw wydanych przez organy państwa; dysponując ustawowo przyznaną kompetencją do wykonywania władzy publicznej, stanowią więc swoistą emanację państwa, zob. *M. Szewczyk*, Podmiotowość prawna gminy, s. 36–37).

A. Stelmachowski kilkadziesiąt już lat temu analizował umowy zawierane przez organy administracji działające w imieniu Skarbu Państwa z rolnikami, będące podstawą udzielenia szeroko pojętej i wielorodzajowej pomocy majątkowej. Właściciel gospodarstwa na podstawie tej umowy zobowiązywał się do podniesienia poziomu

własnego gospodarstwa, dzięki udzielonej pomocy finansowej ze strony państwa, a druga strona, czyli państwo, reprezentowało wyłącznie interes ogólnospołeczny. Charakter prawny tych umów *A. Stelmachowski* uznał za osobliwy, gdyż nie mieściły się one w tradycyjnych kategoriach prawa cywilnego (zob. *Stelmachowski*, Wstęp, 1984, s. 30). Na podobnej konstrukcji opierają się dziś umowy, na podstawie których podmiot prawa publicznego udziela dotacji jednostce prywatnej na realizację celów korzystnych dla beneficjenta; aktualne są też wątpliwości *A. Stelmachowskiego* co do cywilnoprawnego charakteru stosunku między podmiotem publicznym i jednostką prywatną (zob. *R. Szczepaniak*, Wybrane problemy, s. 115–118).

W nauce i orzecznictwie państw europejskich jako główne kryterium odróżnienia umów cywilnoprawnych i publicznoprawnych wskazuje się właśnie jej przedmiot (treść). Również to kryterium nie jest wystarczająco precyzyjne i nie pozwala w każdym przypadku dokonać niekontrowersyjnego rozróżnienia tych dwóch typów umów (cywilnoprawnych i administracyjnoprawnych), a w konsekwencji również charakteru stosunków prawnych, których te umowy są źródłem (zob. *R. Szczepaniak*, Rozróżnienie prawa prywatnego i publicznego, s. 661–662).

III. Problem dezintegracji wewnętrznej nauk prawnych

- 10** 1. **Dezintegracja wewnętrzna nauk prawnych** jest dodatkowym czynnikiem komplikującym zagadnienie stosowalności prawa cywilnego. Przedstawiciele różnych dyscyplin prawnych akcentują autonomię poszczególnych dziedzin prawnych, jak np. prawa podatkowego, prawa administracyjnego, co sprawia, iż wielu przedstawicieli tych dziedzin czy gałęzi kontestuje stosowalność KC jako regulatora stosunków społecznych w sektorze publicznym (zob. na ten temat *M. Goettel*, *A. Goettel*, Prawo cywilne a prawo podatkowe, s. 30). Podział na prawo publiczne i prywatne odnosi się też do nauki prawa (zob. *J. Nowacki*, Prawo publiczne, s. 12).

Problemy ze stosowalnością Kodeksu cywilnego pojawiły się zwłaszcza od II połowy XIX w., kiedy to zaczęło się kształtować prawo administracyjne we współczesnym tego słowa znaczeniu. Działający wówczas luminarze prawa administracyjnego, chcąc stworzyć samodzielną niezależną od cywilistyki dyscyplinę nauk prawnych, zaczęli podkreślać znaczenie podziału na prawo publiczne i prywatne oraz realną lub rzekomą nieprzystawalność instytucji prawa cywilnego do stosunków społecznych będących w ich kręgu zainteresowania. Nie byli jednak w stanie całkowicie oderwać się od dorobku cywilistyki, która zaowocowała wielkimi XIXwiecznymi kodeksami prawa cywilnego. Budując podwaliny prawa administracyjnego i nauki prawa administracyjnego w opozycji do cywilistyki, luminarze prawa administracyjnego tworzyli swoiste paralele instytucji cywilistycznych, takie jak: umowa administracyjnoprawna, mienie (własność) publiczne, administracyjnoprawna odpowiedzialność odszkodowawcza, administracyjnoprawne oświadczenie woli, podkreślając jednocześnie, że przepisy Kodeksu cywilnego nie powinny mieć do nich zastosowania. Z czasem osłabł ten trend naukowy, nazywany absolutyzowaniem podziału na prawo publiczne i prywatne (sformułowanie „absolutyzowanie podziału na prawo publiczne i prywatne” występuje w literaturze niemieckiej dla nazwania zjawiska wyolbrzymiania znaczenia tego podziału, zob. *H. de Wall*, Die Anwendbarkeit, s. 61). Niemniej podobne nastawienie względem stosowalności KC, choć w mniejszym nasileniu, w środowisku reprezentantów różnych tzw. publicznoprawnych dyscyplin również obecnie jest zauważalne. Negując cywilnoprawny charakter niektórych instytucji, piszą np. o „ekspansji doktryny

prawa cywilnego na obszar stosunków między administracją publiczną a jednostkami gospodarczymi”, o „arbitralnym «przywłaszczaniu» przez prawo cywilne i jego naukę form umownych, których jedną ze stron był organ administracji państwowej” (zob. *R. Szczepaniak*, *Rozróżnienie prawa prywatnego i publicznego*, s. 656; na temat takiej postawy zob. także *J. Trzewik*, *O swobodzie kontraktowania*, s. 526, Nb 29). Podobne nastawienie niekiedy reprezentują także administratywiści innych państw, pisząc np. o „ataku cywilistów na klasyczne administracyjnoprawne instytucje”. Zob. na ten temat *V. Vedinas*, *Quo vadis*, s. 390, 395–396.

IV. Okoliczności przemawiające za stosowaniem KC

1. **Stosunki zachodzące wyłącznie między podmiotami prywatnymi** mają 11 charakter cywilnoprawny, z wyjątkiem przypadków gdy:

- 1) mamy do czynienia z pracowniczym stosunkiem zatrudnienia, który regulowany jest przepisami prawa pracy (zob. jednak art. 300 KP, który nakazuje, by w sprawach nieunormowanych przepisami prawa pracy do stosunku pracy stosować odpowiednio przepisy KC, jeżeli nie są one sprzeczne z zasadami prawa pracy); oraz
- 2) stosunek ten jest wyraźnie regulowany przepisami zaliczanymi do prawa publicznego.

Drugie z przytoczonych kryteriów jest jednak kontrowersyjne. Należy bowiem zauważyć, że fakt uregulowania instytucji prawnej czy stosunku w akcie normatywnym zaliczanym ogólnie do prawa publicznego nie przesądza jeszcze, że ta instytucja czy stosunek mają charakter publicznoprawny. Dlatego wydaje się, że nie ma racji SN, gdy argumentuje, że skoro prawo procesowe ma charakter publicznoprawny, to również roszczenie o zapłatę kosztów procesu uregulowane w tym prawie ma charakter publicznoprawny, a w konsekwencji odmawia stosowania przepisów KC o odsetkach ustawowych za opóźnienie do przypadków opóźnienia w zapłacie tych kosztów (zob. uchw. SN z 20.5.2011 r., III CZP 16/11, *Legalis*; OSNC 2012, Nr 1, poz. 3; zob. na ten temat *R. Szczepaniak*, *W zakłętym kręgu podziału na prawo publiczne i prywatne; tenże*, *Glosa do wyr. NSA z 2.4.2015 r.*, s. 1123).

2. **Podmioty prywatne.** Jako podmioty prywatne traktować należy, co do zasady, 12 **osoby fizyczne**. Z jednostkami organizacyjnymi sprawa jest bardziej złożona. W pierwszej kolejności podmiotami prywatnymi są **jednostki organizacyjne utworzone wyłącznie przez osoby fizyczne bezpośrednio lub pośrednio**, tzn. wyłącznie przez jednostki organizacyjne, których założycielami były wyłącznie osoby fizyczne.

Kwestię statusu jednostek organizacyjnych można ująć szerzej – do podmiotów prywatnych zalicza się z reguły te osoby prawne i jednostki organizacyjne, o których mowa w art. 33¹ KC, które nie należą do **jednostek sektora finansów publicznych** w rozumieniu FinPubU. Kryterium to nie zawsze jednak się sprawdza, czego przykładem są spółki komunalne. Nie są one zaliczane do jednostek sektora finansów publicznych, a jednak bezsprzecznie powołane są do wykonywania zadań publicznych i bazują na majątku publicznym (zob. *R. Szczepaniak*, *Spółka komunalna*, s. 177–183). By mieć pewność, że mamy do czynienia z podmiotem prywatnym, należy więc stwierdzić, że te osoby prawne i jednostki organizacyjne nie funkcjonują na bazie majątku publicznego i nie są zależne od jednostek sektora finansów publicznych.

3. **Charakter.** Następnie w odniesieniu do osób fizycznych, jak i osób prawnych 13 oraz jednostek organizacyjnych w rozumieniu art. 33¹ KC należy jeszcze dodać, że nie

są one wykonawcami na podstawie ustaw lub indywidualnych aktów o charakterze dwustronnym lub jednostronnym **zadań publicznych** (zob. np. *M. Szydło*, Spółka akcyjna, s. 112 i n.). Stąd niekiedy powstaje problem kwalifikacji prawnej działań komornika (zob. *R. Szczepaniak*, Zagadnienie praw podmiotowych, s. 65 i n.).

- 14 4. Zastosowanie KC.** Dopiero po wypełnieniu powyższych warunków można mieć z reguły pewność, że KC do relacji między tak określonymi podmiotami prywatnymi będzie miał zastosowanie. W literaturze relacje między tak rozumianymi osobami prywatnymi nazywane są „najbardziej elementarnym czy też rdzennym obszarem stosowania prawa cywilnego” (zob. *F. Bydlinski*, Kriterien und Sinn, s. 339).

Pewność ta występować będzie oczywiście również w przypadkach, gdy przepis KC wyraźnie *expressis verbis* reguluje dany stosunek, względnie, gdy przepis innego aktu normatywnego odsyła wyraźnie do KC.

Gdy przynajmniej jedna ze stron stosunku nie wypełnia warunków wyżej wskazanych, mogą się pojawić w odniesieniu do stosowalności KC mniejsze lub większe wątpliwości. Przykładem jest próba ustawowego zdefiniowania pojęcia prawa publicznego w odrzuconym projekcie wirtemburskiego prawa o postępowaniu administracyjnym z 1931 r. (art. 1). Brzmienie tego przepisu było następujące: „Prawo publiczne obejmuje wszystkie stosunki, w których po obydwu stronach występują Państwo, korporacje publiczne czy inne publiczne jednostki organizacyjne jako dysponenci władzy publicznej, a także takie stosunki, w których występują po obu stronach albo przynajmniej po jednej z nich Państwo, korporacje publiczne czy inne publiczne jednostki organizacyjne jako podmioty równorzędne, o ile te stosunki w przeważającej mierze w interesie publicznym zostały związane” (tłumaczenie własne; wersja oryginalna w pracy *J. Nowackiego*, Prawo publiczne, s. 30, Nb 93). Jak widać, zakres prawa publicznego zakreślony był w tym projekcie bardzo szeroko.

Już teraz jednak, wyprzedzając dalsze uwagi należy zauważyć, że zakres stosunków kwalifikowanych jako cywilnoprawne także w obrębie sektora publicznego jest w polskich realiach relatywnie szeroki.

V. Prawo cywilne jako tzw. prawo powszechnie

- 15 1. Granice prawa cywilnego.** Ani twórcy epokowych kodyfikacji prawa cywilnego z początku XIX w., ani późniejsi cywiliści nie przykładali z reguły większej wagi do problematyki **granic prawa cywilnego**, a w szczególności wytyczenia granic z prawem publicznym. Wynikało to m.in. z faktu, że gdy powstawały pierwsze wielkie Kodeksy cywilne na początku XIX w. prawo administracyjne w dzisiejszym tego słowa znaczeniu nawet nie istniało. Dlatego też w nauce niejednokrotnie wyrażano twierdzenie, iż prawo prywatne, jako bardziej dojrzałe i lepiej ukształtowane, jest tzw. prawem powszechnym, a w konsekwencji zasady wypracowane na gruncie prawa prywatnego niejako przenikają cały system prawny (zob. na ten temat *R. Szczepaniak*, Zagadnienie praw podmiotowych, s. 68 i n.; np. austriacki kodeks cywilny z 1811 r. nazywany był na tych ziemiach polskich, na których obowiązywał, „powszechnym kodeksem obywatelskim”). To silne przekonanie, że prawo cywilne jest tzw. prawem powszechnym, prowadziło do wniosku, że ewentualne odstępstwa od cywilnoprawnej metody regulacji są wprowadzane przepisami szczególnymi. W konsekwencji stosunek między prawem cywilnym i administracyjnym sprowadzano do relacji *lex generalis* i *lex specialis*. Posługiwano się też innym sformułowaniem, że prawo cywilne to część ogólna całego systemu prawnego. Tym należy tłumaczyć,

dłaczego administratywiści wykazywali z reguły większą aktywność w celu wytyczania granic między prawem cywilnym (prywatnym) i administracyjnym (publicznym). Dla młodej rozwijającej się w opozycji do cywilistyki dyscypliny nauk prawnych rozgraniczenie to, a w konsekwencji „wywalczenie dla siebie przestrzeni regulacji”, stanowiło zadanie wręcz egzystencjalnej wagi (zob. *R. Szczepaniak*, Projekt ustawy, s. 134). Również administratywistom tak w Polsce, jak i w innych państwach nie udało się jednak stworzyć jasnych ogólnych kryteriów wyodrębnienia prawa administracyjnego od prawa cywilnego. Ustawodawcy, poza wprowadzaniem tak ogólnikowych przepisów jak art. 1 KC, co do zasady, nie podają tych kryteriów.

2. Siła podziału na prawo publiczne i prywatne w warunkach polskich. Tylko 16 częściowo trafne jest twierdzenie, że podział na prawo publiczne i prywatne nie jest w Polsce tak silny i eksponowany jak w innych państwach Europy Zachodniej (zob. *W. Taras, A. Wróbel*, W sprawie jednolitej koncepcji, s. 115). Polskie organy stosujące prawo, jak i przedstawiciele nauki do tego podziału odwołują się wielokrotnie. Nierzadko odwołanie się do niego istotnie wpływa na treść rozstrzygnięć sądowych i administracyjnych (zob. *R. Szczepaniak*, Przyczyny odwoływania się do podziału, s. 3 i n.). W tym sensie podział na prawo publiczne i prywatne obecnie w Polsce jest równie mocno eksponowany jak np. we Francji czy Niemczech. Natomiast prawdą jest, że podział ten w Polsce wywarł znacznie mniejsze piętno niż we Francji czy Niemczech na kształtowanie takich instytucji jak: umowa, odpowiedzialność odszkodowawcza czy mienie. W szczególności nie wykształciła się w Polsce, w stopniu porównywalnym do rozwiązań francuskich czy niemieckich, koncepcja umowy publicznoprawnej (zob. *Droit comparé des contrats publics*, s. 5 i n.), mienia publicznego czy administracyjnej odpowiedzialności władz publicznych (ta ostatnia charakterystyczna zwłaszcza dla prawa francuskiego). Nawet jeżeli w polskiej nauce prawa rozważa się sens wyodrębniania umów publicznoprawnych mienia publicznego czy administracyjnoprawnej odpowiedzialności odszkodowawczej (majątkowej) jako odrębnych instytucji prawa administracyjnego [paralele (odpowiedniki) w stosunku do instytucji prawa cywilnego], to koncepcje te są nadal niedojrzałe, by nie powiedzieć *in statu nascendi*. Administratywiści sami przyznają, że nie udało im się jak dotąd, pomimo prób wypracować dojrzałej koncepcji umów administracyjnoprawnych (zob. *W. Taras, A. Wróbel*, W sprawie jednolitej koncepcji, s. 124).

3. Znaczenie doświadczeń historycznych. Taki stan jest wynikiem polskich 17 XX-wiecznych doświadczeń. Nadal wywierają one wpływ na specyfikę rozwoju tak prawa prywatnego, jak i administracyjnego.

Komunistyczna nauka prawa, pod której wpływem była również nauka polska w okresie PRL, generalnie kontestowała podział na prawo publiczne i prywatne. Z taką postawą korespondowała silnie propagowana w poprzednim ustroju **zasada głosząca jedność prawa cywilnego**. Wyrażał ją art. 1 KC w pierwotnej wersji (zob. na ten temat *Stelmachowski*, Wstęp, 1984, s. 35, 58). Polegała ona na objęciu przez regulację KC również tzw. obrotu uspołecznionego, czyli relacji zachodzących między tzw. jednostkami gospodarki uspołecznionej.

Ze względu na ówczesne upaństwowienie praktycznie całej gospodarki, wszelkie większe jednostki gospodarujące miały charakter państwowy i nazywane były jednostkami gospodarki uspołecznionej. Stosunki między jednostkami gospodarki uspołecznionej podlegały regulacji cywilnoprawnej, co najwyżej stanowiąc oddzielną podgrupę prawa cywilnego. Jednostki te wykonywały m.in. zadania zaliczane

w państwach gospodarki rynkowej do zadań użyteczności publicznej. Zadania te od dziesiątków lat wykonywane są w państwach gospodarki rynkowej przez specjalne przedsiębiorstwa publiczne, a umowy przez nie zawierane np. we Francji, zaliczane są do umów administracyjnych (zob. wywody *F. Grzegorzcyka* na temat koncepcji tzw. przedsiębiorstw publicznych – *F. Grzegorzcyk*, Wpływ regulacji publicznoprawnych, s. 110–112). *J. Kosik* w latach 60. XX w. zauważał, że przepisy prawa cywilnego regulujące funkcjonowanie jednostek gospodarki uspołecznionej, a zwłaszcza projektowany wówczas art. 36 KC były „jednym ze sposobów zagwarantowania, że przedsiębiorstwo wykona należycie swój obowiązek realizacji planu rozwoju gospodarczego. Ta kodeksowa regulacja miała wspomagać (...) w płaszczyźnie poziomej, cywilnoprawnej – regulowanie pionowe, administracyjnoprawne ze strony jednostek nadrzędnych” (zob. *J. Kosik*, Zdolność państwowych osób prawnych, s. 107).

18 4. Sprawa administracyjna. Warto przypomnieć dylematy, jakie towarzyszyły twórcom KPA w 1960 r., którzy starali się maksymalnie precyzyjnie określić zakres zastosowania tego niezwykle doniosłego aktu prawnego. W szczególności wyrażano wątpliwość, czy zakres ten dostatecznie precyzyjnie określa sformułowanie „indywidualna sprawa z zakresu administracji państwowej”. Jak argumentował *M. Zimmermann*: „W literaturze naszej podnosi się, że określenie to samo przez się nie wyłącza spraw z zakresu cywilnoprawnej działalności organów administracji państwowej” (zob. *M. Zimmermann*, Z rozważań nad postępowaniem jurysdykcyjnym, s. 433 i n.; zob. także na ten temat *Z. Janowicz*, Kodeks postępowania administracyjnego, s. 33). Dopiero dodanie przez ustawodawcę w art. 1 pkt 1 KPA, że chodzi o indywidualne sprawy należące do właściwości organów administracji państwowej (publicznej) rozstrzygane w drodze decyzji administracyjnych, w sposób wystarczający wyjaśniło tę kwestię. Tak więc odwołanie się przez ustawodawcę do decyzji administracyjnej jako typowego narzędzia działania administracji publicznej co do zasady ma rozstrzygać, iż działania podejmowane przez administrację mają charakter publicznoprawny (pisze o tym *K. Ziemiński*, Indywidualny akt administracyjny, s. 226–227).

19 5. Charakter odpowiedzialności odszkodowawczej władz publicznych. Silne akcentowanie **zasady jedności prawa cywilnego** stało bezsprzecznie na przeszkodzie wykształceniu w poprzednim ustroju w Polsce odrębnego typu umowy, tj. **umowy administracyjnoprawnej** albo koncepcji **mienia publicznego**. Doprowadziło także do ostatecznego zwycięstwa stanowiska, zgodnie z którym problematyka odpowiedzialności odszkodowawczej państwa ma charakter cywilnoprawny. Jeszcze w okresie dwudziestolecia międzywojennego koncepcja publicznoprawnego charakteru **odpowiedzialności odszkodowawczej władz publicznych** w ślad za nauką francuską miała tyle samo zwolenników w środowisku prawniczym, co koncepcja cywilistyczna. Zwolennicy tej pierwszej, co do zasady, wykluczali stosowanie przepisów ówczesnych kodeksów cywilnych do tej odpowiedzialności (zob. *W. Zylber*, Wynagrodzenie szkód, s. 37 i n.).

20 6. Specyfika zakresu stosowania polskiego KC (siła zasady jedności prawa cywilnego). Na pewno nie można tych zaszczości historycznych (zob. Nb 16–17) lekceważyć, gdy się analizuje polską specyfikę podziału na prawo publiczne i prywatne, choć po upadku reżimu komunistycznego i powrocie do gospodarki rynkowej kategoria prawna jednostek gospodarki uspołecznionej przestała istnieć. W konsekwencji zarówno nauka prawa administracyjnego, jak i samo to prawo nie objęło w Polsce tak szerokiego spektrum zagadnień jak w niektórych państwach Europy Zachodniej,

[Przejdź do księgarni →](#)